

Dorota Wiśniewska-Józwiak

Geneza łódzkich struktur notarianych

Studia z Dziejów Państwa i Prawa Polskiego 17, 135-146

2014

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

DOROTA WIŚNIEWSKA-JÓŹWIAK
(Łódź)

Geneza łódzkich struktur notarialnych

1. Wprowadzenie. 2. Prawne uregulowania statusu notariusza w Księstwie Warszawskim i Królestwie Polskim do 1875 r. 3. Notariat w Zgierzu. 4. Struktury notarialne w Łodzi. 5. Zakończenie.

1

Początki notariatu w Łodzi sięgają 1841 r.¹ i są zapewne związane z uzyskaniem przez Łódź statusu miasta gubernialnego. Awans ten miasto osiągnęło na mocy postanowienia Rady Administracyjnej z 7 maja 1841 r. Zgodnie z treścią art. 1 tego aktu: „Miastu fabrycznemu Łódź w guberni mazowieckiej, obwodzie łęczyckim położonemu nadaje się niniejszym prawa i prerogatywy, jakie z mocy postanowienia księcia namiestnika królewskiego z dn. 30 maja 1818 r. służą miastom gubernialnym”².

W ciągu zaledwie pięćdziesięciu lat Łódź przekształciła się z niewielkiego miasteczka w drugą co do wielkości metropolię Królestwa Polskiego. Liczba mieszkańców wzrastała w ogromnym tempie z zaledwie 800 osób w 1820 r.³, przez około 10 000 w 1837 r.⁴, do około 50 000 w 1872 r.⁵ To zaś wpływało także na zapotrzebowanie na usługi notarialne.

¹ Archiwum Państwowe w Łodzi (dalej: APŁ), Zespół 135 *Akta notariusza de Brixena Leopolda Fryderyka w Łodzi (1841–1847)* (dalej: *Leopold Fryderyk de Brixen*), sygn. 1, akt nr 16 z 13 (25) XI 1841 r., s. 1–3.

² *Łódź 1423–1823–1973. Zarys dziejów i wybór dokumentów*, oprac. R. Rosin i M. Bandurka, Łódź 1974, s. 26, 127–129.

³ *Łódź w świetle cyfr*, Łódź 1925, s. 3; J. Janczak, *Ludność Łodzi przemysłowej*, Łódź 1982, s. 39, 41.

⁴ *Łódź w świetle cyfr*, s. 3. Według Edwarda Rosseta i Juliana Janczaka w 1837 r. Łódź liczyła 10 645 mieszkańców, E. Rosset, *Przemiany w strukturze demograficznej w Łodzi*, Łódź 1973, s. 4; J. Janczak, *Ludność Łodzi przemysłowej*, s. 38, 43.

⁵ *Łódź w świetle cyfr*, s. 3; J. Janczak nie wskazuje ogólnej liczby ludności Łodzi w 1872 r., podaje jednak, iż rok później miasto liczyło 48 941 mieszkańców, J. Janczak, *Ludność Łodzi przemysłowej*, s. 39. Trudno precyzyjnie ustalić liczbę ludności zamieszkującej Łódź. Wynika to z niedokładności badań statystycznych prowadzonych przez władze rosyjskie, dlatego wskazywane dane należy traktować jako orientacyjne, E. Rosset, *Łódź w latach 1860–70. Zarys historyczno-statystyczny*, Łódź 1928, s. 3–4.

Jednak aż do 1841 r. mieszkańcy Łodzi musieli korzystać z pomocy prawnej rejentów działających w najbliższym mieście, w Zgierzu. Rozwój instytucji notariatu w tym mieście znajduje uzasadnienie przede wszystkim w dynamice rozbudowy Zgierza, który pod koniec lat dwudziestych XIX w. wysunął się na czoło miast powstającego okręgu włókienniczego⁶. Rozwijał się on szybko od 1821 r., do czego przyczyniła się decyzja władz Królestwa o utworzeniu w tym mieście, a także w Łodzi, Przedeczu, Dąbiu i Gostyninie osad fabrycznych. Już osiem lat później (w 1829 r.) uzyskał status miasta wojewódzkiego⁷. O ile w 1808 r. Zgierz liczył 508 mieszkańców, a w 1820 r. – 994⁸, to w 1829 r. zamieszkiwały w tym mieście już 13 954 osoby. Jednak kryzys lat 1831–1834 bardzo zahamował rozwój miasta. Liczba jego mieszkańców spadła wówczas niemal o połowę, a rozmiary z 1829 r. osiągnęła dopiero na początku lat osiemdziesiątych XIX w.⁹

Istotne było również znaczenie Zgierza z punktu widzenia funkcjonowania administracji oraz przeprowadzonego podziału terytorialnego. Po 1800 r., zatem w okresie panowania pruskiego, Łódź została włączona do obszaru powiatu zgierskiego, utworzonego jeszcze w 1793 r. Siedziba władz powiatowych znajdowała się wówczas w Piątku, najprawdopodobniej ze względu na brak stosownych pomieszczeń w Zgierzu. W czasach Księstwa Warszawskiego ten podział terytorialny nie uległ przeobrażeniom. Powiat zgierski utrzymano również w Królestwie Polskim, jednak zasadniczo pozostał on jednostką wyodrębnioną tylko na potrzeby sądownictwa i notariatu. Natomiast siedziba organów powiatowych została przeniesiona do Zgierza w 1829 r.¹⁰

2

Na ziemiach polskich aż do początku XIX w. nie istniał notariat jako świecki urząd zaufania publicznego. Pojawił się on dopiero w czasach Księstwa Warszawskiego i funkcjonował na podstawie przepisów francuskiej ustawy notarialnej z 25 ventôse – 16 marca 1803 r., zatytułowanej Organizacja notariatu¹¹.

Akt ten został wprowadzony do polskiego porządku prawnego na podstawie instrukcji (nr 3745) wydanej 23 maja 1808 r. przez ministra sprawie-

⁶ Zgierz. *Dzieje miasta do 1988 r.*, red. R. Rosin, Łódź 1995, s. 131.

⁷ *Ibidem*, s. 113, 117.

⁸ *Ibidem*, s. 77.

⁹ *Ibidem*, s. 129–131.

¹⁰ *Ibidem*, s. 70–71, 112.

¹¹ D. Malec, *Dzieje notariatu polskiego*, Kraków 2007, s. 53. W artykule wykorzystano tekst ustawy w przekładzie Stanisława Zawadzkiego, S. Zawadzki, *Prawo cywilne obowiązujące w Królestwie Polskiem*, t. 2, Warszawa 1861, s. 859–912.

dliwosci – Feliksa Łubieńskiego. Był to akt zbyt niskiej rangi, co wzbudziło protesty Rady Stanu. W związku z tym wprowadzenie organizacji notariatu (dalej: ON) zostało zatwierdzone dekretem Księcia Warszawskiego z 4 lipca tegoż roku¹².

Ta ustawa obowiązywała po upadku Księstwa Warszawskiego w Królestwie Polskim, choć system notarialny uległ pewnym zmianom wynikającym z treści ustawy z 3 kwietnia 1818 r. Prawo o ustaleniu własności dóbr nieruchomości, o przywilejach i Hypotekach w miejsce tytułu XVIII. księgi III. kodexu cywilnego¹³ oraz ustawy z 1 (13) czerwca 1825 r. Prawo o Przywilejach i Hypotekach¹⁴ i została uchylona dopiero 1 (13) lipca 1876 r., wraz z wprowadzeniem w życie rosyjskiej ustawy notarialnej z 14 kwietnia 1866 r.¹⁵.

Na podstawie art. 1 ON notariusze uzyskali status urzędników publicznych. Do ich kompetencji należało sporządzanie aktów i kontraktów, którym strony musiały lub chciały nadać cechę właściwą aktom publicznym. Byli również uprawnieni do przyznawania aktom i kontraktom daty pewnej, ich przechowywania oraz wydawania z nich wyciągów głównych i wypisów¹⁶.

Zgodnie z art. 5 ON zostały wyodrębnione trzy kategorie notariuszy: ustanowieni w miastach będących siedzibą sądu apelacyjnego (tzw. notariusze Księstwa), powołani w miastach, w których działał trybunał cywilny I instancji (notariusze departamentowi) oraz ustanowieni dla obszaru jurysdykcji sądu pokoju (notariusze powiatowi)¹⁷.

Przeprowadzone w Królestwie Polskim reformy systemu notarialnego doprowadziły do zmian terminologicznych oraz zmian w zakresie kompetencji notariuszy¹⁸. Notariusze należący do pierwszej kategorii, dotychczas nazywani notariuszami Księstwa, stali się pisarzami aktowymi i mieli jedynie dokonywać

¹² S. Zawadzki, *Prawo cywilne obowiązujące...*, t. 2, s. 859; D. Malec, *Dzieje notariatu...*, s. 54–55.

¹³ *Dziennik Praw Królestwa Polskiego* (dalej: DPKP), Nr 21, t. 5, s. 295–387.

¹⁴ DPKP, Nr 40, t. 9, s. 355–373. K. Sójka-Zielińska, *Prawo cywilne [w:] Historia państwa i prawa Polski*, t. 3, *Od rozbiorów do uwłaszczenia*, red. J. Bardach, M. Senkowska-Gluck, Warszawa 1981, s. 509; D. Malec, *Dzieje notariatu...*, s. 67.

¹⁵ *Ibidem*, s. 77.

¹⁶ Art. 1 ON: „Notariusze są urzędnikami publicznymi ustanowionymi do przyjmowania aktów i kontraktów, którym strony powinny lub chcą nadać cechę autentyczności taką, jaka przywiązana jest do aktów publicznych, oraz do zapewnienia ich daty, utrzymywania ich w swoim zachowaniu, niemniej do wydawania z nich wyciągów głównych (grosses) i wypisów (expeditions)”.

¹⁷ Art. 5 ON: „Urzędowanie Notariuszów rozciąga się: tych, którzy są ustanowieni w miastach, w których istnieje Sąd Apellacyjny, – w obrębie jurysdykcji tegoż Sądu; ustanowionych w miastach, w których jest tylko Trybunał pierwszej instancji, – w obrębie jurysdykcji tegoż Trybunału; ustanowionych w innych gminach, – w obrębie jurysdykcji Sądu Pokoju” D. Malec, *Dzieje notariatu...*, s. 58–59.

¹⁸ D. Malec, *Notariat Drugiej Rzeczypospolitej*, Kraków 2002, s. 36–37; *eadem*, *Dzieje notariatu...*, s. 67.

czynności notarialnych. Druga kategoria notariuszy została przemianowana na rejentów kancelarii ziemiańskich i działała w obrębie właściwości trybunału, przy którym została ustanowiona¹⁹. Natomiast ostatnia kategoria – rejenci okręgowi²⁰ – urzędowała w obrębie jurysdykcji sądu pokoju²¹. Notariusze należący do drugiej i trzeciej kategorii zostali obciążeni dodatkowo funkcjami z zakresu prawa hipotecznego²².

Zgodnie z ustawą stanowiska notarialne były dożywotnie²³. W czasach Księstwa Warszawskiego mianowania dokonywał monarcha, który w akcie nominacji określał miejsce urzędowania²⁴. W Królestwie Polskim uprawnienie do powoływania notariuszy należących do pierwszej ze wskazanych wyżej grup przyznano Radzie Administracyjnej działającej „na przedstawienie”, czyli na wniosek Komisji Rządowej Sprawiedliwości²⁵. Jeżeli zaś chodzi o dwie pozostałe kategorie, początkowo (mocą przepisów ustawy hipotecznej z 1818 r.) przyznano powyższe uprawnienie Radom Wojewódzkim, które mogły mianować na stanowiska rejentów wyłącznie osoby posiadające zaświadczenie o posiadaniu wymaganych przez prawo kwalifikacji wydane przez Komisję Rządową Sprawiedliwości. Następnie dekret namiestnika z 1818 r. ograniczył kompetencje Rad Wojewódzkich tylko do mianowania rejentów kancelarii ziemiańskiej, powierzając prawo do powoływania notariuszy okręgowych (powiatowych) Komisji Rządowej Sprawiedliwości. Ostatecznie, po likwidacji Rad Wojewódzkich, Komisja przejęła ich uprawnienia również w pozostałym zakresie²⁶.

Na notariuszach ciążył obowiązek mieszkania w miejscu urzędowania, a naruszenie go było traktowane jako złożenie urzędu. Wówczas *ex lege* uznawano stanowisko za opróżnione, a minister sprawiedliwości (w Królestwie Polskim

¹⁹ Nazwa „rejent kancelarii ziemiańskiej” została wprowadzona w wyniku reformy z lat 1818–1819, podobnie jak pojęcie „pisarza kancelarii ziemiańskiej”, które zastąpiło dotychczasowe konserwator hipoteki. To określenie notariusza działającego przy trybunale zmieniono w 1844 r. na „rejent gubernialny”, S. Zawadzki, *Prawo cywilne...*, t. 2, s. 859–860; D. Malec, *Dzieje notariatu...*, s. 67.

²⁰ Pojęcie „rejent okręgowy” zmieniło dotychczasowy termin „rejent powiatowy” w 1842 r.; D. Malec, *Dzieje notariatu...*, s. 68; A. Korobowicz, *Organizacja sądownictwa [w:] Historia państwa i prawa Polski*, t. 3, red. J. Bardach, M. Senkowska-Gluck, s. 491.

²¹ S. Zawadzki, *Prawo cywilne...*, t. 2, s. 859–861; H. Szymańska, J. Śmiałowski, *Akta notarialne z terytorium Królestwa Polskiego i ich wartość naukowa*, Łódź b. d. w., s. 52.

²² D. Malec, *Dzieje notariatu...*, s. 67.

²³ Art. 2: „Urzędowanie ich jest dożywotnie.”

²⁴ Art. 45: „Notariusze będą mianowani przez Panującego i otrzymają od niego nominację z wyrażeniem stałego miejsca urzędowania.”

²⁵ S. Zawadzki, *Prawo cywilne...*, t. 3, Warszawa 1862, s. 340.

²⁶ *Ibidem*; A. Niemirowski, *Wykład notaryatu dziejowy i porównawczy. Część szczególna*, Warszawa 1876, s. 3; D. Malec, *Dzieje notariatu...*, s. 72.

– Komisja Rządowa Sprawiedliwości) wskazywał kandydata na jego następcę, po uprzednim zasięgnięciu opinii trybunału cywilnego I instancji²⁷.

Akt nominacji był adresowany do właściwego z punktu widzenia miejsca urzędowania trybunału cywilnego I instancji. W ciągu dwóch miesięcy od dnia udzielenia nominacji notariusz musiał dopełnić pewnych czynności przewidzianych w art. 47 ON. Przede wszystkim był zobowiązany do przedłożenia w siedzibie trybunału oryginału aktu nominacji oraz dowodu złożenia kaucji, a następnie musiał złożyć przysięgę „na audyencji Trybunału”, czyli na posiedzeniu²⁸. Protokół z wykonania tej ostatniej czynności notariusz miał obowiązek dostarczyć do sekretariatu urzędu gminy, na obszarze której znajdowała się jego kancelaria, a także do kancelarii wszystkich sądów, w których okręgach pełnił czynności urzędowe. Następnie powyższy protokół musiał zostać zarejestrowany²⁹.

Ustawodawca nakazał notariuszom złożenie w urzędzie gminy oraz w kancelarii trybunału cywilnego I instancji wzoru swojego podpisu oraz parafki³⁰. Miało to chronić przed ewentualnym fałszowaniem aktów notarialnych, czy też wyciągów głównych i wypisów sporządzanych przez notariusza.

Dopiero po dopełnieniu tych formalności notariusz mógł przystąpić do wykonywania czynności urzędowych³¹. Prezes trybunału składał Komisji Rządowej Sprawiedliwości raport z objęcia urzędu przez notariusza³².

Zasady dotyczące liczby notariuszy zostały wyrażone w art. 42 ustawy Organizacja sądownictwa cywilnego (dalej: OSC) z 11 maja 1808 r.³³ Zgodnie z nimi

²⁷ Art. 4 ON: „Każdy Notariusz mieszkać powinien w miejscu, jakie Rząd mu wyznaczy. Gdyby przeciwko temu wykroczył, uważanym będzie za składającego urząd, i w skutku tego Minister (Komisya Rządowa) Sprawiedliwości, zasięgnąwszy zdania Trybunału, może przedstawić na to miejsce Rządowi, iżby w jego miejsce innego mianował”.

²⁸ A. Niemirowski, *Wykład notaryatu dziejowy i porównawczy...*, s. 16.

²⁹ Art. 47 ON: „W dwa miesiące od nominacji Notariusza, tenże, pod karą utraty urzędu, powinien wykonać na audyencji Trybunału, do którego nominacja jest adresowaną, przysięgę, jakiej prawo wymaga od każdego urzędnika publicznego, oraz na ścisłe i prawe pełnienie swych obowiązków. Wtenczas dopiero dopuszczonym będzie do przysięgi, gdy przedstawi oryginał nominacji swojej oraz dowód wystawienia kaucji. Notariusz obowiązany będzie protokół wykonania przysięgi podać do zarejestrowania w Sekretaryacie Urzędu Gminnego miejsca, w którym ma urzędować i w Kancellaryi wszystkich Sądów, w których obrębie ma pełnić swe obowiązki”.

³⁰ Art. 49 ON: „Notariusze, zanim obejmą urzędowanie, złożyć powinni w Kancellaryi każdego Trybunału pierwszej instancji ich departamentu (Gubernii) i w Sekretaryacie Urzędu Gminnego miejsca swego urzędowania, podpis swój i paraf. Notariusze przy Sądzie Appellacyjnym złożą oprócz tego swój podpis i paraf w Kancellaryach innych Trybunałów pierwszej instancji ich obrębu”.

³¹ Art. 48 i 49 ON. Art. 48 ON: „Notariusz będzie miał prawo pełnić swój urząd dopiero od dnia wykonanej przysięgi”.

³² A. Niemirowski, *Wykład notaryatu dziejowy i porównawczy...*, s. 28.

³³ W artykule wykorzystano tekst ustawy w przekładzie S. Zawadzkiego – S. Zawadzki, *Prawo cywilne...*, t. 3, s. 311–340. Art. 42 OSC: „Przy każdym Sądzie Pokoju będzie po dwóch Pisarzy Aktowych. W miastach stołecznych i innych miastach ludniejszych będzie oprócz tego pewna liczba Pisarzy Aktowych, stosownie do ludności”.

przy każdym sądzie pokoju miało być ustanowionych po dwóch notariuszy, natomiast w miastach „stołecznych” i o większej liczbie ludności liczba notariuszy miała być proporcjonalna do liczby mieszkańców³⁴. W praktyce liczba rejentów przy sądach pokoju była różna³⁵.

3

Notariat w powiecie zgierskim rozwinął się już w czasach Księstwa Warszawskiego³⁶, a jako pierwszy rozpoczął urzędowanie w 1810 r. Sebastian Starzyński. Prowadził on kancelarię początkowo we wsi Wytrzyiszczki³⁷, następnie w Piątku³⁸. Działał przez kolejnych 12 lat (do 1821 r.). Jednak przez dwa lata, w 1819 r. i 1821 r., zastępował go w czynnościach urzędowych Jan Grabski, podsędek powiatu zgierskiego³⁹.

Jego następcą, mianowanym jeszcze w tym samym roku, został Józef Stokowski⁴⁰. Urodził się on w 1793 r., a pochodził z rodziny szlacheckiej, herbu Jelita, której własnością były dobra ziemskie, obejmujące: Parzęczew, Piaskowi-

³⁴ A. Niemirowski, *Wykład notaryatu dziejowy i porównawczy...*, s. 32; D. Malec, *Dzieje notariatu...*, s. 57.

³⁵ S. Zawadzki, *Prawo cywilne...*, t. 3, s. 339.

³⁶ Początkowo, od 18 IX 1809 r., czynności spisywał Jan Grabski podsędek powiatu zgierskiego: „Jan Grabski Jego Królewskiej Xiążęcy Mości Powiatu Zgierskiego Departamentu Warszawskiego Podsędek w niebytności notariusza”; APŁ, Zespół 436, *Jan Grabski podsędek powiatu zgierskiego*, sygn. 1, akt nr 1 z 18 IX 1809 r., s. 2.

³⁷ „Działo się we Wsi Wytrzyiszczki zwanej w Powiecie Zgierskim sytuowanej Dnia Dwudziestego Siódmego Miesiąca Sierpnia Roku Tysiąc Ośmset Dziesiątego. Przede mną nieży podpiśanym Jego Królewsko Xiążęcy Mości Publicznym Pisarzem Aktowym Powiatu Zgierskiego w zwyż wspomnianej Wsi Wytrzyiszczkach mieszkającym (...) Sebastian Starzyński Pisarz Aktowy Powiatu Zgierskiego”; APŁ, Zespół 437, *Akta notariusza Sebastiana Starzyńskiego w Zgierzu (1810–1821)* (dalej: *Sebastian Starzyński*), sygn. 1, akt nr 28 z 27 VIII 1810 r., s. 1–2.

³⁸ Np. „Przede mną Sebastianem Starzyńskim Pisarzem Aktowym Powiatu Zgierskiego w Mieście Piątku w Domu pod Nrem 90. Urzędowanie swoje odbywaiącym...”; *ibidem*, sygn. 15, akt nr 580 z 14 II 1821 r., s. 1.

³⁹ Np. „Działo się w Piątku dnia Szesnastego Miesiąca Lutego Roku Pańskiego Tysięcznego Osmsetnego Dziewiętnastego. Przed nami Janem Grabskim Powiatu Zgierskiego Podsędkiem tu w Piątku na Ulicy Senatorski pod numerem 90 mieszaającym a podług urządzeń ministerialnych miejsca nieprzytomnego notariusza zastępować upoważnionym...”; *ibidem*, sygn. 13, akt nr 5 z 16 II 1819 r., s. 1. W 1821 r. zastępstwo funkcjonowało od stycznia do 23 września, gdy został sporządzony ostatni w kancelarii notariusza S. Starzyńskiego akt notarialny, *ibidem*, sygn. 16, akt nr 1 z 8 I 1821, s. 1–4; akt nr 51 z 23 IX 1821 r., s. 1–7. Jednak w lutym 1821 r. S. Starzyński sporządził siedem aktów, np. *ibidem*, sygn. 15, akt nr 580 z 14 II 1821 r., s. 1–8.

⁴⁰ APŁ, Zespół 438, *Akta notariusza Józefa Stokowskiego w Zgierzu (1821–1847)* (dalej: *Józef Stokowski*).

ce oraz Ignacew Rozlazły. Jego kancelaria znajdowała się początkowo w Piątku przy ulicy Łowickiej, w domu nr 102⁴¹, potem przy ulicy Senatorskiej, w domu nr 108⁴². W czerwcu 1826 r. została przeniesiona do Zgierza na Rynek Starego Miasta, najpierw w domu pod nr 158⁴³, a następnie pod nr 65⁴⁴. Prowadził działalność urzędową do śmierci (ostatni akt sporządził 1 kwietnia 1847 r.)⁴⁵, która nastąpiła nagle 7 kwietnia 1847 r.⁴⁶

Do 1827 r. w Zgierzu urządował jeden notariusz. Zmieniło się to dopiero wraz z powołaniem Franciszka Boguńskiego, prowadzącego drugą kancelarię⁴⁷. Notariusz ten w sporządzonych przez siebie aktach nie wskazywał precyzyjnie miejsca swego urzędowania (np. „Działo się w mieście Zgierzu w Kancellaryi Rejenta powiatu Zgierskiego”)⁴⁸. Rejent ten prowadził działalność do lipca 1846 r.⁴⁹

Dwa lata później (w 1829 r.) powołano kolejnego notariusza, Kajetana Janickiego, który prowadził kancelarię przy ulicy Długiej w domu nr 171⁵⁰. Jedynie w okresie jego urzędowania, w latach 1829–1839, notariat w Zgierzu liczył aż trzech członków⁵¹.

Kajetan Janicki został z nieznanых nam powodów zawieszony w czynnościach urzędowych mocą orzeczenia trybunału cywilnego I instancji guberni mazowieckiej z 16 (28) sierpnia 1837 r., a zastąpił go rejent Stokowski⁵². K. Ja-

⁴¹ „Przedemną Józefem Stokowskim Notaryuszem Publicznym Powiatu Zgierskiego w województwie mazowieckim w Mieście Powiatowym Piątku przy ulicy Łowickiej w Domu pod numerem sto dwa mieszkającym, i także kancelaryą notaryalną utrzymującym”, *ibidem*, sygn. 2, akt nr 135 z 20 VI 1822 r., s. 1.

⁴² *Ibidem*, sygn. 24, akt nr 1101 z 22 IX 1825 r., s. 1.

⁴³ Pierwszy akt notarialny, *ibidem*, sygn. 27, akt nr 1200 z 26 VI 1826 r., s. 1.

⁴⁴ „Działo się w Mieście Zgierzu (...) w Mieście tutejszem w kamienicy pod N°65 w Rynku Starego Miasta położoney mieszkającym i także Kancellaryą swą utrzymującym”, *ibidem*, sygn. 164, akt nr 10421 z 3 (15) III 1847 r., s. 1.

⁴⁵ *Ibidem*, sygn. 164, akt nr 10468 z 20 III (1 IV) 1847 r., s. 1–3.

⁴⁶ J. Stulczewski, *Bolesław Michał Stokowski (1841–1921) weteran powstania styczniowego*, „Biuletyn Szadkowski” 2013, t. 13, s. 172.

⁴⁷ APŁ, Zespół 439, *Akta notariusza Franciszka Boguńskiego w Zgierzu (1827–1846)* (dalej: Franciszek Boguński), sygn. 1, akt nr 1 z 18 VI 1827 r., s. 1–5.

⁴⁸ *Ibidem*, akt nr 9 z 28 VI 1827 r., s. 1.

⁴⁹ Ostatni akt został spisany 8 (20) VII 1846 r., Franciszek Boguński, sygn. 236, akt nr 104 z 8 (20) VII 1846 r., s. 1–5.

⁵⁰ „Przed Kajetanem Janickim Regentem Powiatu Zgierskiego Woiewództwa Mazowieckiego, tu w Mieście Zgierzu w Domu przy ulicy Długiej pod liczbą 171. stojącym, mieszkającym i Kancellaryą swoją utrzymującym...”, APŁ, Zespół 440, *Akta notariusza Kajetana Janickiego w Zgierzu (1829–1839)*, (dalej: *Kajetan Janicki*), sygn. 1, akt nr 1 z 16 X 1829 r., s. 1.

⁵¹ *Ibidem*, sygn. 34.

⁵² „Trybunał Cywilny I Instancji Gubernii Mazowieckiej. Zawiadamia interessowaną publiczność, iż Kajetan Janicki Rejent powiatu Zgierskiego, wskutek postanowienia Trybunału daty 16/28 Sierpnia

nickiego przywrócono do funkcji urzędowych dopiero rok później, 26 września (8 października) 1838 r.⁵³

Kolejnymi notariuszami, działającymi w Zgierzu od 1847 r., byli Kajetan Szczawiński⁵⁴ i Roman Jaroński⁵⁵.

Pierwszy z nich początkowo pełnił funkcję obrońcy przy sądzie pokoju w Zgierzu, na które to stanowisko został mianowany przez Komisję Rządową Sprawiedliwości 9 lutego 1827 r.⁵⁶ Działalność notarialną rozpoczął w Szadku w 1828 r.⁵⁷, a w 1847 r. przeniósł się do Zgierza⁵⁸. W 1848 r. został zawieszony w czynnościach wyrokiem Trybunału Cywilnego Guberni Warszawskiej⁵⁹. Później podjął czynności urzędowe w Zgierzu w 1849 r.⁶⁰ W 1855 r. jego kancelaria została przeniesiona do Łodzi, a na jego miejsce powołano Marcellego Jaworskiego, który prowadził kancelarię w domu nr 74⁶¹.

r.b., ad Nro 7157 wydanego, w urzędowaniu swem zawieszonym; do zastąpienia zaś w czynnościach urzędowych tegoż Rejenta, Stokowski Rejent, powiatu Zgierskiego, wyznaczonym został. W Warszawie 11/23 Października 1837 roku. Prezes Dwernicki. Sekretarz Wejnert” – „Gazeta Warszawska” 1837, nr 302, 10 XI 1837 r., s. 1.

⁵³ „Trybunał cywilny pierwszej instancji gubernji mazowieckiej, zawiadamia interessowaną publiczność, iż Kajetan Janicki, Rejent powiatu zgierskiego, postanowieniem trybunału daty 16/28 Sierpnia 1837 r.: ad Nrm 7157 wydanem, w urzędowaniu zawieszony, od dzisiejszego dnia na powrót do pełnienia swych obowiązków przywróconym został. – W Warszawie dnia 26 Września (8 Października) 1838 r. – Prezes Dwernicki. Sekretarz J. Weynertt”; „Korrespondent” 1838, nr 278, 14 X 1838, s. 1.

⁵⁴ „Przedemną Kajetanem Szczawińskim Rejentem Okręgu Zgierskiego w Gubernii Warszawskiej w Mieście tutejszem w Domu pod N° 121. mieszkającym i tamże Kancellaryą swą utrzymującym...”; APŁ, Zespół 442 *Akta notariusza Kajetana Szczawińskiego w Zgierzu (1847–1861)* (dalej: *Kajetan Szczawiński*), sygn. 1, akt nr 3 z 21 III (2 IV) 1847 r., s. 1.

⁵⁵ APŁ, Zespół 441 *Akta notariusza Romana Jarońskiego w Zgierzu (1847–1856)* (dalej: *Roman Jaroński*), sygn. 1, akt nr 1 z 4 (16) VIII 1847 r., s. 1–3; *ibidem*, sygn. 112 (skorowidz).

⁵⁶ „Kommissya rządowa sprawiedliwości mianowała pod d. 9. Lut. r. b. Kajetana Szczawińskiego obrońcą przy sądzie pokoju ptu zgierskiego w Zgierzu, który, w temże mieście, urzędowanie swoje w domu obywatela zgierskiego przy ulicy Łódzkiej, rozpoczął”; „Monitor Warszawski” 1827, nr 25, 26 II 1827 r., s. 117.

⁵⁷ http://baza.archiwa.gov.pl/sezam/sezam.php?l=pl&mode=show&zespoly_id=41977 – stan na 14 I 2014 r.

⁵⁸ J. Bieda, *Testament – prawo a praktyka Królestwa Polskiego w świetle akt notariuszy zgierskich w latach 1826–1875*, Łódź 2013, s. 16.

⁵⁹ „Prokurator Królewski przy Tryb.: Cyw: Gubernji Warsz.: w Warszawie. Zawiadamia strony interessowane, iż Kajetan Szczawiński, Rejent Okręgu Zgierskiego, wyrokiem Trybunału tutejszego z dnia 30 Marca (11 Kwietnia) r. b., przez wyrok Sądu Apelacyjnego daty 10/22 Lipca r. t. potwierdzony, w urzędowaniu zawieszonym został”, „Kurjer Warszawski” 1848, nr 293, 3 XI 1848, s. 1413.

⁶⁰ „Kajetan Szczawiński, Rejent okręgu Zgierskiego, obwieszcza, iż wyjeżdża do miasta Zgierza dla objęcia na nowo swego urzędowania”, „Gazeta Warszawska” 1840, nr 37, 8 II 1840 r., s. 1.

⁶¹ Kajetan Szczawiński, sygn. 17.

„Działo się w Mieście Okręgowem Zgierzu w Domu N 74. To jest w Kancellaryi Rejenta Okręgu

Przenoszenie notariuszy ze Zgierza do Łodzi nie było praktyką rzadką, ponieważ w badanym okresie powtórzyło się trzykrotnie. Działalność urzędową, poza K. Szczawińskim, podjęli w Łodzi również M. Jaworski i Jan Cichocki (ten ostatni działający w Zgierzu od 1857 r.)⁶² – obaj w 1862 r.⁶³

Przeniesienie tych dwóch notariuszy nie mogło pozbawiać obsługi notarialnej mieszkańców Zgierza, w związku z tym na ich miejsce został powołany Wojciech Hańczkiewicz⁶⁴, który prowadził kancelarię aż do 1876 r.⁶⁵ Od momentu powołania był jedynym notariuszem działającym w tym mieście, z wyjątkiem przejściowego, dwuletniego okresu (1868–1869), gdy równolegle swoją kancelarię prowadził Paweł Gąsowski⁶⁶.

Imię i nazwisko notariusza	Rok rozpoczęcia urzędowania	Rok zakończenia urzędowania
Sebastian Starzyński	1810	1821
Józef Stokowski	1821	1847
Franciszek Boguński	1827	1846
Kajetan Janicki	1829	1839
Kajetan Szczawiński	1847	1855
Roman Jaroński	1847	1856
Marcelli Jaworski	1855	1862
Jan Cichocki	1857	1862
Wojciech Hańczkiewicz	1862	1876
Paweł Gąsowski	1868	1869

Źródło: opracowanie własne.

Zgierskiego” – APL, Zespół 443 *Akta notariusza Jaworskiego Marcelego w Zgierzu (1855–1872)* (dalej: *Marcelli Jaworski*), sygn. 1, akt nr 3 z 12 (24) VII 1855 r.

⁶² APL, Zespół 444 *Akta notariusza Jana Cichockiego w Zgierzu (1857–1863)* (dalej: *Jan Cichocki*), sygn. 1, akt nr 1 z 23 XII 1856 r. (4 I 1857 r.), s. 1–4.

⁶³ APL, Zespół 443 *Akta notariusza Jaworskiego Marcelego w Zgierzu (1855–1872)* (dalej: *Marcelli Jaworski*); APL, Zespół 444 *Akta notariusza Jana Cichockiego w Zgierzu (1857–1863)* (dalej: *Jan Cichocki*), sygn. 7.

⁶⁴ „Przed Wojciechem Hańczkiewiczem Rejentem Kancellaryi Okręgu Zgierskiego w mieście Zgierzu w domu N 68. zamieszkałym i urzędującym”; APL, Zespół 445 *Akta notariusza Wojciecha Hańczkiewicza w Zgierzu (1862–1876)* (dalej: *Wojciech Hańczkiewicz*), sygn. 1, akt nr 2 z 6 (18) I 1862 r., s. 1.

⁶⁵ Ostatni akt notarialny W. Hańczkiewicz spisał 30 VI (12 VII) 1876 r.; APL, Zespół 445 *Akta notariusza Wojciecha Hańczkiewicza w Zgierzu (1862–1876)* (dalej: *Wojciech Hańczkiewicz*), sygn. 65, akt nr 518 z 30 VI (12 VII) 1876 r., s. 1–2.

⁶⁶ APL, Zespół 446 *Akta notariusza Pawła Gąsowskiego w Zgierzu (1868–1869)* (dalej: *Paweł Gąsowski*), sygn. 1.

4

Pierwszym notariuszem, urzędującym w Łodzi od 1841 r., był Leopold Fryderyk de Brixen, kontynuujący działalność do 1847 r.⁶⁷ Zakończenie sprawowania przez niego funkcji pozbawiło mieszkańców Łodzi obsługi notarialnej. Przyczyną takiego stanu rzeczy był najprawdopodobniej kryzys ekonomiczny, który dosięgnął Królestwo Polskie w latach 1844–1848⁶⁸.

Z pewnością wpłynęło to niekorzystnie na rozwój miasta i spowodowało zmniejszenie zainteresowania usługami notarialnymi. Jednak nie zahamowało urbanizacji Łodzi. Ostatecznie w 1855 r. do miasta została przeniesiona kolejna kancelaria zgierskiego notariusza Kajetana Szczawińskiego⁶⁹, a w 1862 r. Marcellego Jaworskiego (jego kancelaria znajdowała się w domu nr 317)⁷⁰ i Jana Cichockiego⁷¹. Ten ostatni, urodzony w 1814 r.⁷², prowadził działalność urzędową w Łodzi tylko do 1863 r. Zakończył ją wraz z podjęciem walki w powstaniu styczniowym. Jego udział w powstaniu został wykryty, co zmusiło go do ukrywania się. Według danych urzędowych w 1864 r. był poszukiwany przez władze carskie⁷³.

Kolejne lata przynosiły systematyczny wzrost liczby łódzkich notariuszy. W 1864 r. rozpoczął działalność Ferdynand Szlimm⁷⁴, prowadzący kancelarię w domu nr 245⁷⁵.

⁶⁷ *Leopold Fryderyk de Brixen*, sygn. 5, akt nr 2123 z 30 I (11 II) 1847 r., s. 1–4.

⁶⁸ H.S. Dinter, *Dzieje wielkiej kariery. Łódź 1332–1860*, b. m. i d. w., s. 177–181; *Łódź 1423–1823–1973...*, oprac. R. Rosin i M. Bandurka, s. 28; W. Puś, *Dzieje Łodzi przemysłowej*, Łódź 1987; s. 26, J. Janczak, *Ludność Łodzi przemysłowej*, s. 51–52.

⁶⁹ *Kajetan Szczawiński*, sygn. 17, akt nr 1457 z 22 IV (4 V) 1855 r.

⁷⁰ *Marcelli Jaworski*, sygn. 7, akt nr 15 z 6 (18) I 1862 r., s. 1.

⁷¹ *Jan Cichocki*, sygn. 6, akt nr 3273/452 z 1 (13) VI 1862 r., s. 1–3.

⁷² *Dziennik zarządu miejskiego w Łodzi*, Zeszyt 1, 15 I 1938 r., s. 14, http://bc.wimbp.lodz.pl/Content/5484/Dz_Zarz_m_L_1938_nr_01a.pdf – stan na 14 I 2014 r.

⁷³ *Powstańcy styczniowi w Łodzi* [w:] *Ilustrowana Encyklopedia Historii Łodzi*, nr 5 *Druga połowa XIX wieku czasy wielkiego kapitału*, s. 127; *Dziennik zarządu miejskiego...*, z. 1, 15 I 1938 r., s. 14, http://bc.wimbp.lodz.pl/Content/5484/Dz_Zarz_m_L_1938_nr_01a.pdf – stan na 14 I 2014 r.

⁷⁴ APŁ, Zespół 136 *Akta notariusza Ferdynanda Szlimma Okręgu Zgierskiego w Łodzi (1863–1876)* (dalej: *Ferdynand Szlimm*), sygn. 1, akt nr 91/24 z 2 (14) I 1864 r., s. 1–2.

⁷⁵ *Dodatek do Kurjera Warszawskiego* N° 199, 29 VIII (10 IX) 1872 r., s. I.

W 1868 r. objął stanowisko rejenta w Łodzi Władysław Hertzberg⁷⁶, dwa lata później Konstanty Płachecki⁷⁷, a w 1873 r. Roman Danielewicz⁷⁸.

Konstanty Płachecki urodził się w 1836 r.⁷⁹ Poza pełnieniem stanowiska notariusza był również prezesem Komitetu Nadzorczego Towarzystwa Kredytowego m. Łodzi⁸⁰. Mieszkał na ul. Piotrkowskiej 13, gdzie prowadził swoją kancelarię (dom nr 277)⁸¹. Działalność urzędową zakończyła jego śmierć w 1902 r., a został pochowany na cmentarzu świętego Józefa w Łodzi (ul. Ogrodowa)⁸².

Roman Danielewicz był właścicielem „Jagodnicy w Złotej pod Łodzią”⁸³. Prowadził kancelarię w domu nr 6 w Łodzi⁸⁴. Zmarł 15 września 1895 r.⁸⁵

Imię i nazwisko notariusza	Rok rozpoczęcia urzędowania	Rok zakończenia urzędowania
Leopold Fryderyk de Brixen	1841	1847
Kajetana Szczawińskiego	1855	1861
Jan Cichocki	1862	1863
Marcelli Jaworski	1862	1872
Ferdynand Szlimm	1864	1876
Władysław Hertzberg	1868	1874
Konstanty Płachecki	1870	1902
Roman Danielewicz	1873	1889

Źródło: opracowanie własne.

⁷⁶ APŁ, Zespół 447 *Akta notariusza Władysława Hertzberga w Zgierzu (1868–1874)* (dalej: *Władysław Hertzberg*), sygn. 1, akt nr 42 z 19 IX (1 X) 1868 r., s. 1–4.

⁷⁷ APŁ, Zespół 137 *Akta notariusza Konstantego Płacheckiego w Łodzi (1869–1902)* (dalej: *Konstanty Płachecki*), sygn. 1, akt nr 8/5 z 9 (21) I 1870 r., s. 1–2.

⁷⁸ APŁ, Zespół 138 *Akta notariusza Romana Danielewicza w Łodzi (1873–1889)* (dalej: *Roman Danielewicz*), sygn. 1, akt nr 190/38 z 25 I (6 II) 1873 r., s. 1–2.

⁷⁹ <http://nieobecni.com.pl/index.php?s=grob&id=152319> – stan na 14 I 2014 r.

⁸⁰ „Gazeta Losowań Papierów Publicznych” 1872, nr 42, 5 (18) X 1902 r., s. 333.

⁸¹ http://uml.lodz.pl/miasto/o_miescie/skarby_lodzi/kamienice_pietryny_cz_1/ul_piotrkowska_13 – stan na 14 I 2014 r.; Np.: *Konstanty Płachecki*, sygn. 3, akt nr 765/257 z 14 (26) VI 1872 r., s. 1.

⁸² „Gazeta Losowań Papierów Publicznych” 1872, nr 42, 5 (18) X 1902 r., s. 333; <http://nieobecni.com.pl/index.php?s=grob&id=152319> – stan na 14 I 2014 r.

⁸³ „Tydzień” 1895, nr 41, 1 (13) X 1895 r., s. 3.

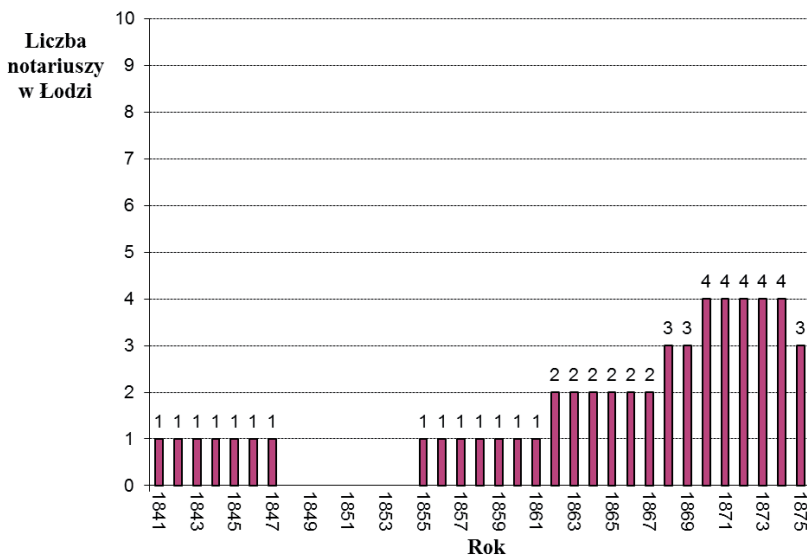
⁸⁴ „Przed Romanem Danielewiczem Rejentem Kancellaryi w Łodzi pod No 6 zamieszkałym i urzędującym...”; *Roman Danielewicz*, sygn. 7, akt nr 1924/628 z 19 (31) VIII 1875 r., s. 1.

⁸⁵ „Tydzień” 1895, nr 41, 1 (13) X 1895 r., s. 3.

5

Notariat w Łodzi powstał dopiero w 1841 r. i rozwijał się równolegle do rozbudowy miasta. Wcześniej zapotrzebowanie na usługi notarialne było niewielkie i w związku z tym ludność korzystała z usług notariuszy działających w sąsiednim Zgierzu, mieście mającym w tym zakresie tradycje sięgające jeszcze czasów Księstwa Warszawskiego.

Wraz z rozwojem przemysłu i zwiększaniem się liczby mieszkańców Łodzi wzrastała też potrzeba powołania notariusza w tym mieście, co z czasem przyczyniło się do mianowania coraz większej liczby reprezentantów tego zawodu prawniczego. Zgierz nie rozwijał się tak dynamicznie jak Łódź i w związku z tym władze Królestwa podejmowały decyzje o przenoszeniu notariuszy z tego miasta do Łodzi. Na początku lat siedemdziesiątych XIX wieku w Łodzi działało już jednocześnie czterech rejentów, podczas gdy w Zgierzu zaledwie jeden. Zmiany w tym zakresie przedstawia poniższy wykres.

Źródło: opracowanie własne.